

P R E Z E N T Ă R I B I B L I O G R A F I C E

Preot dr. Ionel Popescu, *Bucuria slujirii prin cuvânt*, Editura Partoș, Timișoara, 2016, 249 pp.

Cel de al noulea volum purtând semnătura părintelui dr. Ionel Popescu cuprinde articole, eseuri, însemnări, reportaje publicate în reviste bisericești și laice pe o perioadă de mai bine de un pătrar de veac (1990-2016), precum și alte materiale, care acum văd pentru prima dată lumina tiparului.

Elev la Seminarul teologic din Caransebeș (1970-1975), profesor la Seminarul din Caransebeș, (1981-2001), director al aceleiași școli (1995-2001), consilier cultural al reactivatei Episcopii a Caransebeșului, (1994-1996), lector universitar la Facultatea de Teologie din Caransebeș, preot paroh la parohia Timișoara Iosefin (din 2001), consilier bisericesc (2003-2009) și apoi vicar eparhial la Arhiepiscopia Timișoarei (din anul 2009), părintele dr. Ionel Popescu a cunoscut încă din anii copilăriei viața bisericească de pe meleagurile bănățene și s-a identificat cu ea în funcțiile de conducere pe care le-a onorat cu competență și dăruire, încât materialele publicate în volumul de față constituie adevărate documente istorice redactate cu multă vibrație sufletească, ca un participant activ la desfășurarea lor.

Materialele immortalizate în acest volum au apărut, la început, deopotrivă în revistele și foile bisericești din cuprinsul Mitropoliei Banatului, cât și în ale altor eparhii, precum și în ziare laice. Mai precis, articolele, eseurile, însemnările și reportajele au văzut inițial lumina tiparului în revista mitropolitană „*Altarul Banatului*”, dar mai ales în „*Foaia Diecezană*”, „*Învierea*”, „*Biserica și Școala*”, precum și în ziarul „*Lumina-București*”, „*Credința Străbună*”-Alba Iulia, „*Biruința*” – periodic al Bisericii Ortodoxe Române Toracu Mare-Serbia; la fel și în ziarele laice: „*Evenimentul zilei de Vest*”-Timișoara, „*Banatul Ortodox*”-supliment al ziarului „*Timpul-Reșița*”, „*Renașterea Bănățeană*” –Timișoara.

Lecturând volumul de față și apreciind, după cuviință, valoarea, diversitatea și bogăția ideilor pe care le sugerează, considerăm potrivit ca, orientându-ne după cuprins, să efectuăm o selecție tematică sub forma unui ghid bibliografic orientat tematic, spre a-i folosi cititorului nu numai ca informare, ci mai ales ca documentare într-un anume aspect ce prezintă interes de studiu.

Astfel, orientându-ne după cuprinsul volumului, vom indica mai întâi materialele referitoare la realitățile istorice de pe aceste meleaguri precum și la personalitățile care au slujit la altarul Bisericii bănățene sau al Școlii teologice

de aici, care a format atâtea generații de preoți. Câteva titluri sunt edificatoare în acest sens : *Redactorii publicației „Foaia Diecezană ”* (pag.15-18); *Contribuții ale teologilor caransebeșeni la dezvoltarea studiilor biblice românești* (pag.2124), *Societatea de lectură „Ioan Popasu” -Rediviva* (pag. 24-26); *Fundația Doboșan Rediviva* (pag.41-43); *Academia Teologică din Caransebeș –reper istorice* (pag.43-46), *In memoriam: învățătorul Pavel Jumanca – luptător pentru înfăptuirea Marii Uniri din 1918* (pag.49-53) ; *Corul Bisericii Ortodoxe din Teregova-80 de ani de la înființare* (pag. 53-56); *Foaia Diecezană de la Caransebeș, de la 1886 la 1995* (pag.56-63); *Istorie, artă, cultură, civilizație, Caransebeș, 19-21 oct. 1990* (pag.63-65); *Caransebeșul în trecut și azi* (pag. 75-78); *Triplă dezvelire de busturi la parohia Timișoara Iosefin* (pag.122-127); *Muzicologul Sabin Drăgoi , enoriaș de nădejde al parohiei Timișoara-Iosefin* (pag.193-198); *Aniversare parohială* (pag.198-205); *Seminarul Teologic „Ioan Popasu”-130 de ani de la înființare* (pag.205-208); *Un nou doctor în teologie: preotul profesor Sorin Cosma* (pag.208-213); *Viața preotului Ioan Imbroane, ctitorul parohiei Timișoara-Iosefin* (pag.213-216); *Contribuția „Foi Diecezane ” la promovarea studiilor biblice în Banat (1886-1900)* (pag. 216-220); *Un ierarh bănățean de înaltă ținută* (pag.220-223); *Funeraliile Episcopului Emilian Birdaș* (pag.233-236).

Ca profesor la seminar și apoi în calitate de consilier cultural al Eparhiei

Caransebeșului, părintele dr.Ionel Popescu a participat activ la consolidarea relațiilor cu frații de peste Prut , sau cu cei din Banatul Sârbesc, realități consemnate în articole, precum : *La frații din Banatul sârbesc* (pag. 13-15), *Vizită arhierescă în Banatul sârbesc* (pag.26-29); *Banatul iugoslav – trecut istoric și cultural* (pag.36-39); *La frații de peste Prut* (pag.65-68); *Corul Bisericii Ortodoxe Române din Toracu-Mare-115 ani de la înființare* (pag. 231-233).

Ca unul care a onorat catedra Studiului Biblic al Vechiului Testament și al Noului Testament la Seminarul teologic și la Facultatea de Teologie din Caransebeș, părintele profesor Ionel Popescu a publicat mai multe studii și articole, dintre care reținem câteva titluri și pentru volumul de față, precum : *Profeții Vechiului Testament- „martori ” ai Învierii* (pag.18-21); *Biblia – cartea Bisericii* (pag.29-32) , *Actualitatea manuscriselor de la Qumran* (pag. 39-41); *Profetul Ilie – omul rugăciunii* (pag.86-89); *Rugăciune și jertfă pe Carmel*(pag.89-93).

Beneficiind de o bursă de studii la Facultatea de Teologie din Erlangen-Germania și bursă de cercetare la Graz și Viena, părintele profesor Ionel Popescu, pe lângă studiu, a cultivat permanent relații de apropiere între Bisericile creștine în spiritul dezideratului evanghelic al unității celor ce cred și îl mărturisesc pe Hristos ca Mântuitor al lor. În acest spirit ecumenic, temeluit pe porunca Mântuitorului „ca toți să fie una ” (Ioan 17,21), părintele Ionel

Popescu a elaborat de-a lungul vremii mai multe articole, dintre care reținem câteva: *Reconcilierea-darul lui Dumnezeu și izvor de viață nouă* (pag. 32-34); *Pe drumul reconcilierii* (pag. 34-36); *Unitate în diversitate* (pag. 141-144); *Spre o mai apropiată cunoaștere între Biserici* (pag. 236-239).

Ancorat în realitățile vremii, mai ales în viața socială, în transformările ce au avut loc în țara noastră în perioada post – decembristă, părintele Ionel Popescu a elaborat mai multe materiale, dintre care amintim: *Martiri români pentru Hristos în perioada regimului comunist* (pag. 115-1148); *Preoți ortodocși timișoreni, luptători în Revoluția din Decembrie 1989* (pag. 144-145); *Preoți ortodocși din Arad, luptători în Revoluția din Decembrie 1989* (pag. 149-153); *Minunea din Decembrie 1989* (pag. 153-157); *Purtarea de grijă a Mitropolitului Nicolae Corneanu pentru foștii preoți deținuți politic* (pag. 187-190).

Ca preot devotat misiunii pastorale, părintele Ionel Popescu este preocupat de problematica vieții sociale, de zbulciumul ei anarhic; spre a aduce armonia luminoasă a Evangheliei în viața familială și în viața personală a credincioșilor. Astfel, în mai multe articole, autorul face o adevărată pledoarie în favorul dinamismului vieții morale creștine. Reținem în acest sens câteva titluri: *Pregătirea pentru Sfânta Liturghie* (pag. 72-75); *Armele duhovnicești ale creștinului* (pag. 82-86); *Familia creștină și ispitele lumii*

moderne (pag. 93-96); *Biserica și familia* (pag. 109-112), *Europa sub orizont creștin* (pag. 127-130); *Sărbătorile de iarnă sau sfințele sărbători?* (pag. 165-168); *Cave ne cadas!* (pag. 180-183); *Învierea Domnului și învierea noastră* (pag. 183-187); *Bucuria Învierii* (pag. 239-241); *Învierea Domnului și învierea noastră* (pag. 241-244); *Internetul, un nou mijloc de pastorație* (pag. 223-229); *Frământările vremurilor greu de rezolvat* (pag. 229-231).

Misiunea pastorală a Părintelui Ionel Popescu s-a concretizat și prin organizarea pelerinajelor la Locurile Sfinte. În această direcție a elaborat, în două ediții, volumul: „*Ecouri perene de lumină și credință din Țara Sfântă*” (Timișoara 2009 și 2011). Înainte însă, a elaborat câteva articole ce pot fi revăzute și în prezentul volum, precum: *Pelerinaj la locurile sfinte* (pag. 100-104); *Betleemul* (pag. 104-106), *Pe urmele lui Iisus* (pag. 106-109); *La izvoarele credinței* (pag. 118-121); *Pe urmele Sfinților Apostoli Pavel și Andrei* (pag. 130-134); *Lumina Învierii* (pag. 168-171).

Pe lângă aceste materiale, autorul prezentului volum reține și câteva articole orientate patristic, după cum urmează: *Sfântul Apostol Iacob cel Mare* (pag. 68-72); *Sfântul Vasile cel Mare-dascăl și ierarh* (pag. 194-198); *Sfântul Grigorie de Nazianz* (pag. 138-141); *Sfântul Niceta de Remesiana-Apostolul daco-romanilor* (pag. 157-161); *Sfântul Apostol Andrei* (pag. 171-175).

Desigur, din volum nu lipsesc nici recenziile cărților prezentate de

Părintele Ionel Popescu, dintre care reține pe cea referitoare la Enciclopedia Ortodoxiei Românești (pag.163-165); precum nu lipsesc nici articole cu caracter patriotic, volumul reactualizând pe cea referitoare la Unirea Principatelor Române și unitatea națională (pag.224-245), care a văzut initial lumina tiparului în publicația „Interferențe” (Caransebeș, 1 ian.2000,p.16).

Făcând o evaluare cifrică, volumul însumează 71 de titluri.Îmi amintesc însă că în această perioadă (1990-2016),am lecturat și alte material purtând semnătura părintelui Ionel Popescu, tot atât de valoroase, care nu se regăsesc în volumul de față...(!) Poate în cel următor?

Ca și concluzie a acestei prezentări, vom invoca cuvântul de binecuvântare al Înaltpreasfințitului Părinte Ioan Selejan, Mitropolitul Banatului, intitulat sugestiv: „*La umbra gândului*”, prin care se remarcă faptul că „fără datele, informațiile și reportajele consemnate în paginile acestei lucrări, credem că istoria Bisericii noastre din această parte de țară ar fi rămas mai săracă.Spre pildă, sunt foarte interesante mărturiile despre frații români din Serbia și din Basarabia, despre ierarhii și preoții din Banatul de munte și de câmpie, despre manifestările bisericești la care a participat în țară și în străinătate... Prezentul volum întregește, prin urmare ,activitatea publicistică a părintelui vicar Ionel Popescu și contribuie la imbogățirea patrimoniului nostru teologic și cultural”.

Preot prof. univ. dr. Sorin Cosma

Prot. dr. Ioan Bude, *Protomartirii Noului Testament: Sfântul Ioan Botezătorul și Sfântul Arhidiacon Ștefan*, Editurile Învierea și Solness, Timișoara, 2017, 102 pp.

Cei doi protomartiri ai Noului Testament: Sfântul Ioan Botezătorul și Sfântul Arhidiacon Ștefan, reprezintă primele „jertfe vii” ce se aduc ca „închinare în duh și adevăr” (Ioan 4,24;Romani 12,1), sub forma martiriului ca supremul har al mărturisirii lui Hristos prin puterea de viață făcătoare a Sfântului Duh.

Referitor la personalitatea *Sfântului Ioan Botezătorul*, autorul prezentului studiu istorico-exegetic foarte bine documentat, face o expunere comparativă privind modul în care personalitatea și martiriul Sfântului Ioan Botezătorul este redat de evangheliștii sinoptici și de către istoricul Iosif Flaviu, concluzionând că „între relatările Evangheliștilor sinoptici și opera lui Iosif Flaviu, există o diferență net calitativă: la Iosif Flaviu apar frecvent locuri confuze și date cu exactitate îndoielnică, în schimb, Sfinții Evangheliști sunt întotdeauna consecvenți cu ei însuși și fideli adevărului tradiției creștine, pe tot parcursul operelor lor, din care am aflat că între Vechiul și Noul Testament a existat un interval, un „timp” de pregătire, care este „timpul lui Ioan”, pe care Iisus Domnul îl delie mitează zicând: „Toți proorocii și Legea au proorocit până la Ioan”(Matei 11,13; Luca 16,16) (pag. 63).În continuare, autorul precizează că

„misiunea de Înaintemergător a Sfântului Ioan Botezătorul nu a încetat odată cu uciderea lui, ci se perpetuează în timp, el rămânând pururea ceea ce l-a rânduit Dumnezeu să fie: un glas vestitor care strigă mereu, trezind suflete și pregătindu-i neîncetat pentru întâlnirea cu Hristos pe cei ce încă nu-L cunosc, sau încă sunt departe de El... Drept aceea, în „Rânduiala Sfintei Proscomidii”, părțica cu „pomenirea cinstului și măritului Prooroc, Înaintemergătorul și Botezătorul Ioan” se pune întotdeauna, în ordinea celor nouă cete... imediat după pomenirea „cereștilor și netrupeștilor puteri”, spre a fi cinstit între îngeri și oameni, așa cum îl numește și troparul său : „un înger în trup” (pag. 64).

Referitor la cel de al doilea proto-martir, *Sfântul Arhidiacon Ștefan*, prezentul studiu, urmând relatarea cărții Faptele Apostolilor, prezintă la început cadrul istoric în care își desfășoară activitatea Sfântul Ștefan ; după care urmează exegeza textului privind cuvântarea, procesul și martiriul Sfântului, ca și memoria lui vie în documentele Bisericii Ortodoxe, precum: scrierile Părinților Apostolici, iconografia creștină a sec. IV-IX; la care se adaugă dovezile arheologice; apoi descoperirea și cinstirea moaștelor sale, a locașurilor de cult ridicate în memoria sa, dar mai ales a pomenirii sale în cadrul Sfinției Liturghii prin părțica a cincea de la Proscomidie, așezată în centrul celor nouă cete de Îngeri, Prooroci, Apostoli, Părinți,

Mucenici, de Dumnezeu purtători și mărturisitori.

Chiar și numai din această sumară prezentare, ne putem da seama de actualitatea temei pentru viața liturgică a Bisericii, iar multitudinea și varietatea aspectelor tratate, ca și echilibrul în problemele controversate, ne oferă posibilitatea să apreciem competența și acuratețea exegetică a autorului, care a onorat, ca profesor, cu multă dăruire și vocație catedra Studiului Biblic al Noului Testament la reactivatele Facultăți de Teologie din Timișoara și Caransebeș.

Preot prof. univ. dr. Sorin Cosma

Prof. Ioan Cipu, Prof. Dumitru Tomoni, *Monografia Protopopiatului ortodox român al Făgetului*, Editura Partoș, Timișoara, 2017, 811pp.

Am în vedere o bine întemeiată și voluminoasă carte intitulată *Monografia Protopopiatului ortodox român al Făgetului*, elaborată de Domnii prof. Ioan Cipu și Dumitru Tomoni, cunoscuți specialiști, coordonator fiind P. On. prot. Bujor Păcurar. Cuprinde 811 pagini (text, anexe și iconografie). Prefața e semnată de Înaltpreasfinția Sa Ioan Selejan, Mitropolitul Banatului.

Materialul este structurat în două părți, *Partea întâi* fiind la rândul ei împărțită în 9 capitole. Pe etape se descrie geneza și evoluția protoieriei făgețene până în contemporaneitate, ultimul capitol fiind dedicat bisericilor de lemn (monumente istorice) și

mănăstirilor. *Partea a doua* iarăși conține 5 mari capitole și prezintă gradual dezvoltarea învățământului confesional din protopopiatul Făget; ultimul capitol privește teme precum: donații, fonduri, fundații ecleziastice, edificii școlare și inspecție școlară. În final, se oferă o bogată bibliografie, reproduceri de documente și mai multe ilustrații color.

După cum a subliniat Întâistătătorul Bisericii bănățene în *Precuvântare*, autorii actualei monografii – utilizând și un însemnat fond arhivistic – au reușit să recupereze „o parte din zestrea spirituală și culturală a românilor din această parte de țară”, ceea ce nu este puțin.

În vederea unei noi ediții, să-mi fie permis a aduce unele îndreptări; sper să fie de folos. Se încearcă, justificat de altfel, acreditarea ideii că districtul de la 1716 ar putea fi protopopiatul Făgetului (pp. 10, 53, 70, 71), dar nu întotdeauna protoieria se suprapune exact districtului. Bunăoară, în 1757 ca protoprezbiterat Lugojul avea în subordine 17 localități sau unități (și 25 de preoți) iar în anul 1768, ca district, avea 95 de preoți (I. D. Suciuc – R. Constantinescu, *Documente privind istoria Mitropoliei Banatului*, I, Timișoara 1980, pp. 227, 228 și 316). Apoi, nu există bază documentară pentru ipoteza conform căreia episcopul Timișoarei, sau Mihai Viteazul (p. 62), s-ar fi implicat la 1594 în răscoala antiotomană condusă de episcopul Vârșetului (V. Muntean, *Monografia Arhiepiscopiei Timișoarei*, I, Timișoara 2012, p. 80, cu

bibliografie). Pe urmă, nu e vorba de Ienopole-Ineul românesc (p. 63), ci de Ienopolea herțegoviniană (cf. P. Vesa, *Episcopia Aradului 1706-1918*, Cluj-Napoca 2006, p. 56). Nici Ioanichie Vladislavlievici al Timișoarei nu poate fi privit doar ca simplu episcop (pp. 73, 201-202), din moment ce el însuși – în ۱۷۲۴ – se iscălea ca „mitropolit Temișvarskii” (I. B. Mureșianu, *Cartea veche bisericească din Banat*, Timișoara 1985, p. 265). După aceea, protopopul de la Sudriaș (din 1762; vezi p. 77 din *Monografie*, unde se indică cei 37 de ani ca vechime în protoierie) nu se chema Popovici (pp. 77, 97 și 100), ci Petrovici (I. B. Mureșianu, *Un document din 1767 privind aspecte ale vieții bisericești din Banat*, în „Mitropolia Banatului”, nr. 5-8/1976, p. 544). Acesta nu până în 1777 a rezidat în Sudriaș (p. 81), ci până în 1770, când trece la Făget. În p. 97, al treilea Belinț trebuie citit *Balinț*. Problema clericilor români cu nume sârbizate (vezi tabelele din pp. 96-98 și 100-101) cred că am rezolvat-o, într-un chip nepărtinitor, în „Altarul Banatului”, nr. 7-9/2016, p. 94 și urm.). În p. 100, Boșuri se va lectura – corect – *Bujor*. D. Teodori a fost dascăl la Vârșeț nu până în 1865 (p. 133), ci până la finele anului precedent. M-am așteptat ca lista titularilor protopopiatului Făget (pp. 88, 169, 196, 330 și 512-513) să fie completă, fără cusur; de exemplu, Gruescu apare ca ... Enescu (*lapsus calami*). Înfățișez, acum, această listă cu numele cunoscute: Anghel (1735), Ioan Teodorovici

(1753-1769), Petru Petrovici (1762-1770, la Sudriaș; 1770-1799, la Făget), Dimitrie Mihăilă (Mihailovici, 1799-1807), Chiril Radosavlievici (1808-1810), Ioan Nicolici (1811), Ioan Ioanovici (1812-1814), Petru Atanasiu (Atanasievici, 1815-1853), Partenie Gruescu (administrator protopopesc, 1853-1854), Nicolae Pavlovici (1854-1860), Dimitrie Petrovici (1861), Atanasie Ioanoviciu (1861-1886) ș.a.m.d. Evident, aceste remarci, făcute *sine ira et studio*, nu scad valoarea deosebită a prezentei lucrări; îi felicit pe realizatorii ei.

Pr. prof dr. Vasile Muntean

Prot. dr. Ioan Bude, ***Temeiuri biblice noutestamentare cu privire la oficierea Sfintelor Taine și Ierurgii bisericesti, Vol. I, Botezul***, Editurile Învierea și Eurobit, Timișoara, 2017, 102 pp.

Îndeobște este recunoscut faptul că activitatea de cercetare științifică a unui candidat la titlu de doctor nu se încheie odată cu susținerea tezei, ci se continuă cu cercetarea noilor valențe și variatelor dimensiuni sugerate de subiectul tratat, pe măsură să-l afirme pe autor ca nume de referință și de autoritate în domeniul respectiv. Așa este cazul Părintelui dr. Ioan Bude, care, după ce a susținut, în 1999, teza de doctorat cu titlu: „Romani 12,1: Închinarea cea duhovnicească. Elemente liturgice creștine în cuprinsul Noului Testament”; în

2006 îi apare cartea intitulată: „Conotații biblice despre „Jertfa vie” și limbajul imnic-euharistic” (Ed. Alma Mater, Cluj Napoca, Universitatea Babeș-Bolyai, Centrul de Studii Biblice, 231 p; și Ed. a II-a, 255 p, revizuită și îmbogățită cu Partea a VI-a, Moștenirea creștinismului biblic al veacului apostolic în Biserică, Editura citată, în 2007). În acest context, autorul evidențiază faptul că „tematica respectivei teze (de doctorat la care ne-am referit n.n) a fost restructurată și amplificată, iar actuala dimensiune a cercetării a condus la distribuirea materialului în trei mari volume”... Acesta fiind primul volum, „cel de al doilea va fi constituit - spune autorul - din identificarea, analizarea și comentariul minimal asupra textelor biblice noutestamentare privitoare la Sfintele Taine și ierurgii în epoca creștinismului primar. Iar al treilea volum va avea drept scop fundamentarea biblică a cinstirii încă din epoca apostolică a Maicii Domnului, a Sfinților Îngeri și a tuturor Sfinților, a Sfintei Cruci și a Sfintelor Icoane, subiecte de controversă și dezbinare între confesiunile creștine de astăzi”.... Așa se prezentau lucrurile la data de atunci, a planificărilor. În prezent însă, potrivit autorului, precizăm că din motive obiective, trilogia în cauză a rămas un generic tematic, în cadrul căruia, temele de mai sus alcătuiesc un serial publicistic, cu câte un volum pentru fiecare în parte.

Astfel, Părintele Protopop Dr. Ioan Bude își continuă cercetarea din

trilogia propusă, deschizând serialul celui de-al doilea modul, intitulat: „Temeiuri biblice nou testamentare cu privire la oficierea Sfintelor Taine și Ierurgii bisericești”, cu Taina Sfântului Botez – (Ed. Învierea și Eurobit, Timișoara, 2017).

Privind structura acestei prime lucrări, referitoare la Taina Sfântului Botez, reținem, pe scurt, următoarele:

1. Studiul stabilește, printr-o exegeză foarte precisă a textelor biblice nou testamentare, înțelesul specific al Botezului creștin, fapt care motivează necesitatea botezării copiilor și justifică prezența nașilor la Botez.

2. Partea a doua a lucrării identifică printr-o analiză substanțială, înțelesul Botezului creștin practicat de Biserică de-a lungul vremii, temeluit pe inspirația divină a cărților Noului Testament.

3. Partea a treia a studiului prezintă imnologia baptismală constituită din cuvintele Noului Testament intrată deopotrivă în cultul liturgic și în catehezele baptismale, corelate tematic cu imnele pascale.

Făcând o evaluare a exegezei prezentului studiu remarcăm în mod deosebit că Părintele lector universitar dr. Ioan Bude, specialist în materie, realizează o tălmăcire desăvârșită a textului, utilizând limba originală a Noului Testament și aplicând cu rigurozitate regulile de bază ale unei exegeze corecte, și anume: regula contextului, a locurilor paralele, a normei de credință stabilită de Mântuitorul și Sfinții Apostoli, precum și a desfășurării istorice a textului, cunoscut de exegeți sub numele de *wirkungsgeschichte*

(evidențiat de autor prin analiza imnelor sacre), ca o confirmare a păstrării nealterat, în timp, a adevărului revelat în Sfânta Scriptură.

Parcurgând cuprinsul tematic al lucrării de față apreciem că autorul demonstrează și convinge că potrivit învățaturii Noului Testament, Botezul creștin este o Sfântă Taină ce poartă în sine harul mântuitor al eliberării din păcat, al regenerării firii omenești prin unirea cu Hristos, încât cel botezat, primind calitatea de fiu al lui Dumnezeu, devine membru al Trupului lui Hristos, adică al Bisericii. În acest context, imnele baptismale, intrând în viața liturgică a Bisericii, confirmă vibrația duhovnicească ce animă sufletele pătrunse de sfințenia Tainei Sfântului Botez.

Ca urmare, „adresându-se cu precădere preoților și profesorilor de religie, dar și oricui dorește să o citească, cartea de față, ca și întregul serial publicistic pe care îl deschide, își propune ca într-o manieră directă, simplă și clară, printr-o riguroasă selecție de texte biblice minimal comentate, să aducă Adevărul Sfintelor Taine în fața cititorilor oricare ar fi ei, și să-i conducă înaintea Adevărului, care „și ieri și azi și în veac este același” (Evrei 13, 8): Domnul Dumnezeu și Mântuitorul Iisus Hristos, prezent, viu și activ în toate lucrările sfinte ale Bisericii Sale.

În concluzie, nu ne rămâne decât să reactualizăm îndemnul Mitropolitului Nicolae Corneanu făcut, în același context de idei, cu 10-11 ani în urmă, în recomandarea volumelor apărute

atunci: „Aprofundarea credinței pe care o mărturisim și care stă la temelia existenței noastre odată cu primirea Botezului, constituie o necesitate de la sine înțeleasă. Ar fi absurd să ne pretindem creștini, să participăm duminică de duminică și sărbătoare de sărbătoare la ritualul bisericesc și să nu înțelegem cultul ce ne este propriu... Volumele ce ne sunt oferite acum cu generozitate ... ne pun la îndemână, între altele, analize și aprofundări biblice cu privire la slujbele la care suntem mereu prezenți și anume imnurile sacre ... Părintele profesor Ioan Bude excelează în privința ajutorului pe care ni-l oferă, explicând și aprofundând înțelesul formulelor imnologice... Oricine va citi paginile acestor cărți...se va simți cu siguranță îmbogățit sufletește și nu numai atât, ci și îndemnat să participe cu mai multă dragoste la slujbele noastre bisericești”.

La sfârșit ne-am permite o mărturisire, și anume, faptul că participând de mai multe ori în comisia de doctorat în cadrul catedrei de Studiul Biblic al Noului Testament, la Facultatea de Teologie „Andrei Șaguna” din Sibiu, comisie prezidată de Înaltpreasfințitul Părinte Mitropolit Dr. Laurențiu Streza, ori de câte ori au fost puse în discuție elementele liturgice creștine în cuprinsul Noului Testament, studiile Părintelui lector Dr. Ioan Bude de la Facultatea de Teologie din Timișoara și Caransebeș, au fost citate și recomandate ca lucrări de referință în literatura de specialitate.

Pr. prof. univ. dr. Sorin Cosma

David Brakke, Andrew Crislip (eds.), *Selected Discourses of Shenoute the Great: Community, Theology, and Social Conflict in Late Antique Egypt*, Cambridge University Press, 2015, 326 p., ISBN 978-1-107-02256-0

David Brakke¹ și Andrew Crislip² sunt doi reputați cercetători americani, care s-au remarcat în mod deosebit pentru lucrările lor consacrate monahismului timpuriu. De asemenea, lucrarea de față se impune ca o lucrare de referință în exegeza consacrată spiritualității ascetice a unui monah egiptean din secolele IV-V, și anume Shenoute din Atripe ((cca 350-466).

Volumul începe cu o introducere (pp. 1-25), care furnizează de altfel și contextul fundamental prin intermediul căruia pot fi citite *Cuvântările sau Predicie* lui Shenoute. În introducerea lor, extrem de riguroasă și

¹ David Brakke predă istoria creștinismului timpuriu la Universitatea din Ohio. El este autorul unor cărți care s-au impus ca repere esențiale în exegeza de specialitate, dintre care amintim: *Athanasius and the Politics of Asceticism*, Oxford University Press, 1995, *Demons and the Making of the Monk: Spiritual Combat in Early Christianity*, Harvard University Press, 2006 și *The Gnostics: Myth, Ritual, and Diversity in Early Christianity*, Harvard University Press, 2012.

² Andrew Crislip predă istoria creștinismului la Universitatea Virginia Commonwealth, un accent deosebit fiind pus pe relația dintre monahismul egiptean și medicina în Antichitatea târzie. El a scris două cărți fundamentale pentru spiritualitatea ascetică timpurie, și anume *Thorns in the Flesh: Illness and Sanctity in Late Ancient Christianity*, University of Pennsylvania Press, 2012 și *From Monastery to Hospital: The Transformation of Health Care in Late Antiquity*, University of Michigan Press, 2005.

documentată, D. Brakke și A. Crislip descriu în linii mari contextul teologic și istoric al vieții lui Shenoute.

Cartea este formată din patru secțiuni majore, fiecare secțiune fiind precedată de o introducere extrem de utilă pentru înțelegerea predicilor lui Shenoute din Atripe.

Prim secțiune ("Heretics and Other Enemies of the Church") se concentrează pe trei *Cuvântări* ale lui Shenoute (8, 1, 3), predici care conțin teme de apologetică creștină. În aceste cuvântări ("And it happened one day", "As I sat on a mountain", "și "I am amazed") monahul egiptean apare ca un apărător fervent al ortodoxiei împotriva ereticilor și păgânilor.

Pe scurt, această secțiune se referă la activitatea anti-păgână a lui Shenoute. După cum știm, teologia lui Shenoute este definită de hristologia alexandrină, opera monahului egiptean arătând, așa cum afirmă editorii, "o familiarizare evidentă cu lucrările lui Chiril al Alexandriei" (pag. 29). Shenoute din Atripe nu numai că era la curent cu opera Sf. Chiril, ci el era un susținător activ al hristologiei acestuia, motiv pentru care l-a și însoțit pe Sf. Chiril al Alexandriei la Sinodul al III-lea de la Efes (431).

Partea centrală a cărții este reprezentată de secțiunea a II-a („Shenoute as Pastor and Preacher“), în cadrul căreia editorii au tradus treisprezece *Cuvântări*. Teza centrală pe care o întâlnim în cadrul acestor predici pastorale se referă la practica de îndrumare spirituală. Din *Cuvântările* sale reiese foarte clar că Shenoute a fost un ghid

spiritual înzestrat cu o forță extraordinară, un ascet care a vorbit cu o „voce distinctă“ în Egiptul de la sfârșitul secolului IV și începutul secolului V. În calitatea sa de păstor și predicator, Shenoute a răspuns la întrebări legate despre viața spirituală în genere. Shenoute a jucat un rol important în monahismul egiptean din această perioadă, astfel încât, așa cum afirmă editorii, „*Cuvântările* lui Shenoute oferă o perspectivă unică în Egiptul de Sus“ (pag. 85). Stareț al unui mare complex de mănăstiri, el a fost părintele spiritual atât al comunității sale ascetice, cât și al creștinilor din satele situate în apropierea Mănăstirii Albe: „prezența și predica lui Shenoute au fost o atracție deosebită pentru creștinii din satele locale, dar și pentru cei care locuiau în zonele mai îndepărtate. Cu siguranță, foarte mulți dintre acești creștini au fost atrași de forța duhovnicească a lui Shenoute. De altfel, în multe din cuvântările sale, Shenoute ne apare în ipostaza sa de predicator și pastor“ (pag. 83).

Shenoute nu a fost recunoscut doar în ipostaza sa de părinte spiritual al Mănăstirii Albe, ci și ca un sfânt care a luptat în mod vehement împotriva duhurilor rele.

Astfel, secțiunea III ("The Christian's Struggle with Satan") se referă la tema luptei ascetului împotriva demonilor. Potrivit lui D. Brakke și A. Crislip, "creștinii din vechime au înțeles viața lor ascetică ca o luptă nu numai împotriva voinței și înclinației lor rele, ci și împotriva lui Satan și a demonilor" (pag. 157). Pe scurt, viața

ascetică este înțeleasă ca un război duhovnicesc, ca o luptă acerbă și neîntreruptă împotriva demonilor. În acest context, rolul discernământului spiritual devine crucial, fiindcă această capacitate de a identifica obstacolele presărate de duhurile rele „a fost un dar foarte apreciat în cultura creștină și, mai ales, în cea monahală“ (pag. 159).

Secțiunea finală („The Conflict with Gesios“) este consacrată conflictului dintre Shenoute și un proprietar foarte bogat, pe care istoria l-a consemnat sub numele de Gesios. Acest conflict cu Gesios l-a condus pe Shenoute în „punctul central al campaniei sale împotriva păgânismului“ (pag. 194). O mare parte din această secțiune este dedicată criticii pe care Shenoute a făcut-o împotriva acelor păgâni bogați, această critică făcând parte din ampla sa activitate anti-păgână. În această privință, așa cum au remarcat editorii, Shenoute din Atripe a fost cel mai cunoscut ascet din Antichitatea târzie pentru «opозиția sa zgomotoasă și uneori violentă cu privire la <păgânii> locali“ (pag. 27). Scrisorile pe care le putem citi în această ultimă secțiune exemplifică în mod deplin această atitudine recurentă a lui Shenoute față de păgânii din acea perioadă.

Cartea editată de D. Brakke și A. Crislip la prestigioasa editură Cambridge University Press, reprezintă o traducere modernă și acurată a *Cuvântărilor* lui Shenoute, astfel încât putem spune că ea se constituie în mod indiscutabil ca o contribuție extrem de importantă la spiritualitatea

ascetică a lui Shenoute din Atripe. De asemenea, notele de subsol, bibliografia extrem de utilă, indicele de nume, precum și hărțile și figurile din această ediție fac din ea un instrument de lucru extrem de binevenit pentru oricine e interesat de activitatea pastorală a lui Shenoute din Atripe.

Fără îndoială, cercetarea foarte meticuloasă și competentă întreprinsă de cei doi profesori americani în lucrarea de față oferă un punct de plecare pentru noi investigații cu privire la rolul și influența pe care Shenoute le-a exercitat în istoria ascetismului egiptean.

De aceea, *Selected Discourses of Shenoute the Great* va deveni un reper important pentru cercetătorii interesați de spiritualitatea ascetică timpurie și, în special, de monahismul lui Shenoute.

Lect. dr. Daniel Lemeni

Veronica della Dora, *Landscape, Nature, and the Sacred in Byzantium*, Cambridge University Press, 2016, 294 p., ISBN 978-1-107-13909-1

Cartea pe care o recenzăm în rândurile de față este un studiu extrem de valoros despre percepția bizantină asupra locurilor sfinte. Scrisă de o eminentă cercetătoare, și anume Veronica della Dora¹, *Landscape,*

¹ Veronica della Dora predă geografie umană la Royal Holloway (Universitatea din Londra). Cercetarea sa este axată pe geografia istorică și culturală din spațiul bizantin, cu un interes deosebit pentru spațiul sacru. Ea este autoarea unor cărți de referință, precum *Imagining Mount Athos: Visions of a Holy Place from Homer to World War II*, University of Virginia Press, 2011 și *Mountain: Nature and Culture*, Reaktion Books, 2016.

Nature, and the Sacred in Byzantium, editată de Cambridge University Press, este o contribuție fascinantă în domeniul topografiei sacre.

Volumul începe cu o introducere extinsă în cadrul căreia Veronica della Dora descrie spațiul sacru în tradiția iudeo-creștină. Locurile sfinte (grădinile, deșerturile, munții, peșterile, râurile și mările) sunt încărcate, în lumea bizantină și nu numai, de o putere spio rituală care atrage și copleșește în același timp. În acest context, arta de a vedea sau de a privi un loc sau un spațiu devine foarte importantă, fapt pentru care Veronica della Dora afirmă că lucrarea ei are în prim plan “un mod de a vedea bizantin”.

Landscape, Nature, and the Sacred in Byzantium este structurată în patru secțiuni și un epilog.

În prima secțiune (“Topos and Cosmos”), Veronica della Dora introduce principalele concepte majore ale studiului: topografiile și cosmografiile sacre. Mai exact spus, autoarea își începe lucrarea cu o dezbateră cu privire la experiențele topografice (pelerinajul, topografiile iconice, etc). O teză centrală a acestui capitol, susține că “natura a constituit un vast rezervor plin de simboluri familiare prin care Creatorul S-a descoperit pe Sine...” (p. 59). E un alt fel de a spune că “Creatorul a continuat să vorbească oamenilor prin lucrările Sale - prin anumite topografii simbolice” (p. 60). Veronica della Dora continuă cu o dezbateră asupra cosmografiilor sacre. Ea subliniază faptul că locul sfânt nu este pur și simplu un loc, ci un *topos* (“loc evocator”), adică o teofanie. După cum știm, pentru Sfinții Părinți, natura este

străbătută de energiile divine necreate, astfel încât “întreaga lume manifestă prezența lui Dumnezeu” (p. 90).

Partea a II-a (“Land”) se referă la tema locurilor cu o anumită rezonanță morală în mentalul creștin, și anume la grădini și pustie. În acest context accentuăm faptul că fiecare grădină este un loc pentru cultivarea și creșterea spirituală. După cum a remarcat Veronica della Dora, “grădinile stimulează simțurile și calea mează sufletul” (p. 95). Cu alte cuvinte, grădinăritul și viața spirituală sunt activități sinonime. Exemple elocvente în această privință găsim în literatura monastică timpurie. După cum știm, în secolele IV-V asceții au trăit într-o relație de simbioză cu sălă băticia, în speță cu deșertul. Mișcarea deșertului, mai mult decât orice altă mișcare din istoria creștinismului, a fost asociată cu zonele nelocuite, pe scurt cu sălbăticia, Pentru avva Antonie și ceilalți bătrâni din Egiptul secolului IV adevărata lor casă a fost deșertul. Altfel spus, pentru acești remarcabili asceți egipteni, pustia a fost un loc în care ei au putut trăi în mod optim o viață cu Dumnezeu. Prin urmare, “deșertul este o metaforă pentru spiritualitatea creștină” (p. 142).

Următoarea parte (“Rock”) examinează munții și peșterile în calitatea lor de *topoi*. În sensul său inițial, *topos* nu este pur și simplu un loc sau o locație geografică, ci un “loc evocator”, un loc a cărui semnificație trimite dincolo de planul terestru al vieții. În acest caz, un munte (simplu loc geografic) poate deveni un munte sfânt (*topos*). Muntele reprezintă prin excelență simbolul pentru

ascensiunea spirituală, pentru că el chiar și ca locație fizică este un loc mai apropiat de cer. Această credință este împărtășită de întreaga tradiție iudeo-creștină. Și, într-adevăr, muntele se impune ca o trăsătură geografică aparte în cadrul Sfintei Scripturi (de exemplu, întâlnirea lui Moise cu Dumnezeu pe Muntele Sinai, sau evenimentul transfigurării de pe Muntele Tabor). Muntele a continuat să marcheze topografiile sacre în lumea bizantină (dar și după căderea Imperiului Bizantin). Astfel, “Sinai-ul și Athos-ul au devenit, împreună cu Pământul Sfânt, locurile geografice sfinte (*loci sacri*) ale creștinismului ortodox: nu numai ca *topoi* retorice (scări spre cer), dar și ca adevărate insule duhovnicești pentru credincioșii din această perioadă și nu numai” (p. 175). Pe lângă metafora muntelui, Veronica della Dora analizează în mod perspicace și metafora peșterii. Astfel, aflăm că în lumea bizantină, peșterile au fost mult timp locuri privilegiate pentru viața spirituală: “peștera era un loc pentru transformare și pentru învierea spirituală” (p. 195).

Partea finală (“Water”) se referă la tema elementelor dinamice ale peisajului: râurile și mările. În cadrul acestei secțiuni, autoarea relevă importanța acestor imagini în iconografia bizantină. Veronica della Dora evidențiază importanța acestui simbol (râul/marea) în Sf. Scriptură, în ascetismul creștin, precum și în spiritualitatea bizantină: “Scriptura este străbătută de topografiile fluviatiilor complexe, prin intermediul cărora Părinții Bisericii au cartografiat anumite căi spirituale” (pp. 229-230).

În epilogul ei, distinsa cercetătoare reflectă asupra acestor *topoi* ai lumii, *topoi* văzuți prin ochii duhovnicești ai privitorului. Din această perspectivă, Veronica della Dora afirmă că geografia nu e decât o “formă vizibilă a teologiei”, ceea ce înseamnă că “*topos*-urile biblice care au populat peisajele bizantine, au transformat aceste peisaje atât din punct de vedere fizic, cât și metaforic” (p. 257). Concluzia la care se oprește Veronica della Dora afirmă că “în Sf. Scriptură, precum și în hagiografiile Sf. Părinți, aceste *topos*-uri nu erau simple locuri geografice, ci realități simbolice, adică ele erau locuri încărcate de experiență sfântă” (p. 256).

Această carte admirabilă și profundă prin stilul și conținutul ei, este indispensabilă pentru oricine e interesat de topografia sfântă în lumea bizantină. Practic, prin cartea de față, Veronica della Dora ne oferă o nouă perspectivă, plină de substanță, cu privire la semnificația locului sfânt în mentalitatea bizantină. Cercetarea scrupuloasă, ilustrațiile atent selectate, vasta bibliografie, precum și indicele tematic, fac din această excepțională carte un instrument de lucru extrem de necesar pentru toți cei interesați de spiritualitatea bizantină. Scrisă de o cercetătoare genială, *Landscape, Nature, and the Sacred in Byzantium* se impune, fără îndoială, în exegeza de specialitate ca o lucrare extrem de inovatoare și provocatoare.

Veronica della Dora e o voce de care va trebui să ținem seama de acum încolo.

Lect. dr. Daniel Lemeni

Pr. Alexandru Nan, *Pe urmele sfinților din Apus. Sfinții spațiului german*, Editura Renașterea, Cluj-Napoca, 2017, 216 pp.

A apărut la Editura Renașterea (Cluj, 2017) cartea părintelui Alexandru Nan, *Pe urmele sfinților din Apus. Sfinții spațiului german* (216 p.), un florilegiu cuprinzând 21 de biografii sfinte, care dau mărturie de curățenia vieții, dragostea de Dumnezeu până la sacrificiu și practica virtuților biblice, păstrate ca niște comori de mare preț de oameni iluștri din ținuturile aflate în inima Europei în primul mileniu creștin.

Atunci când au venit în Apus, românii ortodocși au adus cu ei credința străbunilor lor, împreună cu moștenirea ei de tradiții, trăiri, slujbe, precum și memoria sfinților ca exemple de trăire dreaptă a credinței. Însă și tărâmurile unde s-au stabilit au fost binecuvântate de-a lungul vremilor de Dumnezeu cu sfinți, până de curând prea puțin cunoscuți nouă, celor din Răsăritul creștin. Unele dintre aceste mărgăritare duhovnicești au fost descoperite publicului cititor din România în anii anteriori, fie prin scurte monografii, fie prin introducerea lor în calendarele îmbogățite ale eparhiilor românești din Occident. Desigur, pentru a avea o imagine cât mai întregă despre viața creștină apuseană din primul mileniu, e nevoie de numeroase noi contribuții hagiografice care cu siguranță că vor da noi mărturii despre trăirea apusenilor „în același duh de nevoie, de ascultare și de smerenie”

ca și sfinții Răsăritului, așa cum notează Mitropolitul Serafim în prefața volumului de față (p. 10). Tocmai din acest motiv, autorul introduce pe cititori, prin intermediul a două studii, în viața și spiritualitatea creștinismului primar din Elveția, Austria și Germania (pp. 19-37). Aceste incursiuni istorice însă nu sufocă în cifre, nume și locuri pe căutătorul de flori duhovnicești, ci dimpotrivă. Redactate într-un limbaj ușor accesibil, dar nefăcând rabat de la acrvia științifică necesară, studiile aduc un aport deosebit lucrării în ansamblu, devenită astfel, pe lângă un sinaxar occidental, mică antologie creștină documentată cu ultimele cercetări hagiografice.

Printre sfinții care fac subiectul volumului (pp. 39-177) se numără soldați, misionari, episcopi, călugări și călugărițe, atât localnici cât și veniți de departe, de la Apus (Irlanda) sau din Răsărit (Egipt), de viță nobilă sau oameni simpli, uniți într-o viață dedicată slujirii lui Hristos și semenilor. Studiile, care pot fi citite ca lucrări de sine stătătoare, au fost publicate anterior în diferite periodice, precum revistele *Apostolia* (Paris), *Deisis* (Nürnberg), *Ziarul Lumina* al Patriarhiei Române ș.a. Fiecare dintre acestea sunt prevăzute cu un preambul care exprimă în câteva rânduri importanța sfântului și încadrarea sa culturală și istorică. Apoi, înainte de a trece la istorisirea duhovnicească expusă cu interes catehetic, autorul analizează critic izvoarele biografice pentru cultul popular. Proclamarea oficială sau trecerea în rândul sfinților încheie fiecare studiu, pentru ca uneori să primim,

ca un desert al unei mese duhovnicești, informații cu privire la actualitatea eroului creștin în viața românilor din țările de limbă germană.

Afundându-se în lectură, cititorul va descoperi în preotul și eruditul autor un părinte preocupat ca studiul său să zidească duhovnicește și să înlesnească apropierea dintre două lumi – a sfinților și a noastră – considerate mult prea adesea ireconciliabile temporal și cultural. Sfinții nu sunt morți și nici amintiri uitate în pagini prăfuite ale manuscriselor vechi, ci contemporanii noștri în preocupările de zi cu zi, în urcușurile și coborâșurile vieții, în problemele cetății, atât de familiare și nouă, celor din lumea postmodernă. Atins de admirație pentru viețile sfinților apuseni dezvăluite în volum, ÎPS Serafim constată că „*avem de învățat de la fiecare dintre ei. Spre exemplu, din viața sfintei Afra, prima prezentată în carte, înțelegem că ne putem întoarce la Hristos din adâncul celor mai mari patimi. [...] De la sfânta Wiborada, o mare rugătoare și în același timp o mare ascetă, care a trăit ca zăvorâtă, putem învăța nevoița extremă care face minuni. [...] În viața sfinților Bonifatie (apostolul Germaniei) și Lucian observăm accentul pus pe post și rugăciune, ca pregătire pentru misiune, mijloace pe care trebuie să le folosim și noi astăzi, mai ales când suntem în fața unor proiecte și decizii importante din viață. [...] Curajul mărturisirii credinței îl învățăm în special de la membrii Legiunii tebane, sfinții Maurițiu, Felix și Regula, care în fața judecătorului au afirmat:*

„*Trupurile noastre sunt în mâinile tale, dar sufletele în mâna lui Dumnezeu!*”! (pp. 11-12)

Și pentru că volumul hagiografic al părintelui Alexandru nu este doar cercetare științifică și nici simplă narațiune cu fundament istoric, ci totodată doxologie, acesta se încheie cu două acatiste de laudă adusă sfinților ortodocși din spațiul german (179-202), în alcătuirea cărora autorul și-a pus în valoare, cu atât mai mult, vocația preotească pe care o împlinește de mai bine de treisprezece ani înaintea altarului Bisericii lui Hristos, în slujba românilor din Diaspora.

Lucrarea misionară a părintelui Alexandru Nan, realizată prin publicarea volumului cu subtitlul *Sfinții spațiului german* va fi, cu siguranță, apreciată mai ales de către românii din țările de limbă germană. Acolo, acești sfinți sunt de multe ori cinstiți ca oprotitori ai parohiilor și sărbătoriți în Biserică, deși încă nu le-au fost scrise slujbe după rânduiala tipiconală ortodoxă. Până la momentul acela, care va veni cu siguranță, viețile și acatistele din această lucrare pot servi în înălțarea de slavoslovii smerite și rugăciuni de ajutor în greutăți, departe de Țară. Iar românii aflați temporar în țările apusene pot da o turnură duhovnicească voiajului lor, mergând în pelerinaj pe urmele acestor sfinți și cinstindu-le moaștele păstrate în lăcașuri ilustre, mărturii ale unei moșteniri creștine comune.

Preot Ioan Dumitru Popoiu